

Сарненщина післявоєнна: цифри та факти

Трагічні події Другої світової війни залишили глибокий слід у долях і спогадах краю. Велика кількість населення гинула на фронтах війни, цивільні мешканці - в умовах окупаційного режиму. Рівненська область перебувала в окупації з червня 1941 по липень 1944 років. Упродовж усього періоду війни і Сарненський район, і місто Сарни були спустошені й розорені вщент, всюди віяло запустінням, руїни та попіл вкривали чарівний куточок поліської землі. Звільнили край радянські війська від фашистської навали в січні 1944 року.

Яким побачили район його мешканці після окупації? На це питання дають відповідь архівні документи та повідомлення Сарненської районної газети «Радянський шлях» за 1944-1945 роки, що зберігаються в Державному архіві Рівненської області. Вони свідчать, що саме після звільнення Сарн відбулися його масові бомбардування німецькою авіацією. З 12 березня по 1 червня 1944 року в місті внаслідок семи нальотів повністю були зруйновані 340 будівель, із них 207 - державних, залізничний вузол і господарське майно на суму до 3 млн. крб. Загинули 154 військовослужбовці та 57 цивільних громадян, 44 військових і 69 мирних громадян тяжко поранили, 140 зазнали менших поранень.

Уже після звільнення в січні 1944 року розпочалася відбудова краю - промисловості, сільського та житлово-комунального господарства, транспорту, зв'язку, організації торгівлі, соціально-культурного будівництва. Відновили роботу місцевих органів влади - працювали міська, районна та 25 сільських рад. Назріла необхідність вжити найшвидших й енергійних заходів, щоб привести місто і його околиці в належний санітарно-гігієнічний стан. Для перешкодження масового поширення інфекцій створили санітарну комісію, яка стежила за чистотою. В умовах розрухи, як писала районна газета, на вулицях були «скрізь грязь, багнюка, баюри, смітники, повітря, отруєне бактеріями». Необхідно було очистити поселення від бруду, відремонтувати й дезінфікувати криниці, привести до ладу ґрунтові та шосейні шляхи, зробити капітальний і поточний ремонт мостів.

Територія тогочасного Сарненського району (крім Клесівського та Степанського) займала площу 954 кв. м і включала в себе місто Сарни та 25 сільських рад. За переписом 1939 року, тут проживало 53707 людей, у тому числі 14720 - у місті й 38987 - у сільській місцевості. А вже за станом на 1 березня 1944 року - 37894 людини, із них 6183-у місті й 31711 - у селах, що майже на 16 тисяч менше, ніж до війни! За категоріями до міського населення належали 1349 робітників, 649 службовців, 4185 осіб інших верств, у тому числі 1522 дитини. У селах району мешкали

31711 громадян: 14782 чоловіків і 16929 жінок.

У місті Сарни діяла електростанція потужністю 190 кВт, яку обслуговували 28 працівників. Відновив роботу райпромкомбінат, де діяли різні цехи: милогосподарський, колісної мазі, перемолу зерна, ремонту машин, окремі цехи - майстерні з виготовлення щіток, взуття, одягу, а також кузня. Тут трудилися 72 фахівці.

Сарненська машинно-тракторна станція, заснована ще до початку війни, теж відновила роботу після звільнення в 1944 році, а в 1945-ому тут організували 3-місячні курси для навчання 35 трактористів і 6-місячні - для шоферів і бригадирів тракторних бригад. При МТС відкрили комісійний магазин, де приймали на комісію і продавали меблі, різні товари та речі.

Заснували Сарненський лісгосп, ліспромгосп, м'ясокомбінат. Працювали торфорозробки в місті, селах Чемерне та Ляхча. Відбудували млин № 2, заснований у 1941 році. Почали діяти маслозавод, механічна майстерня, хімлісгосп, відновили 87 комунальних і 117 приватних будинків, дві бані, 3 пекарні, 8 магазинів. У районному центрі відкрили їдальню на 200 обідів.

Війна завдала нищівних ударів сільському господарству. В документах подається його статистичне описання. До війни в районі працювали 10 колгоспів, які повністю зруйнували. Посівні площі з 17078 гектарів землі становили 11204 га. Господарства втратили величезну кількість худоби. Великої рогатої з 16055 штук залишилося 2533, у т. ч. корів із 9755 лише 1790; коней - із 5429 - 2489. Серед основного сільськогосподарського інвентарю до війни були кінні плуги, граблі та сіялки, сінокосарки, прості молотарки. Всі ці «сільськогосподарські машини» практично знищили. Відразу ж після звільнення розпочали підготовку до весняної сівби, ремонт наявного інвентарю.

У тяжких умовах розрухи серед торговельних і заготівельних закладів району на 1 березня 1944 року діяв 1 магазин у місті Сарни і 12 - у сільській місцевості, до війни - 25. Місцева влада вжила заходи щодо налагодження торгівлі, в організації споживчої кооперації. Утворили 12 споживчих товариств, які охоплювали 1600 селян. В 1944 році в місті відкрили базар, де, як зазначалося, «можна було продавати за ринковими цінами сільськогосподарські продукти, одяг, взуття і всякі інші товари», які як і до війни, відбувалися по четвергах і неділях по вулиці 1 Травня (сучасна вул. Широка): Приватним торговцям пропонували відкривати власні крамниці та парки. 21 березня 1944 р. магазин міського споживчого товариства з торгівлі залізоскоб'яними товарами. Тут продавали мазь, мило, сірники, папір для цигарок, лампове скло й ін.

Постраждали й заклади народної

освіти. В 1940 році в 33 школах (6 - у Сарнах, 27 - у селах) тодішнього Сарненського району вчився 8391 учень, із них 1890 - у місті й 6501 - у селах. Навчали дітей до війни 219 учителів: 47 у місті і 162 - сільській місцевості. Після звільнення в районі налічувалося 17 шкіл: 4-у місті і 13 - у селах. Кількість учнів зменшилася до 2266: 818 - у місті й 1448 - у селах. З початку навчального 1944 року працювали 16 початкових шкіл, 3 неповні середні, залізнична російська, відбудували школу механізації.

З 33 клубів, які діяли до війни, після звільнення відновив роботу тільки заклад культури в Сарнах. За період окупації знищили всі 9675 книг, які зберігались у бібліотеках міста.

До війни на теренах району функціонували 3 лікарні на 150 ліжок, 1 амбулаторія в місті, 5 амбулаторій і 4 фельдшерсько-акушерські пункти - у селах, санітарно-епідеміологічна служба - в Сарнах. Працювали 5 лікарів-стоматологів, 21 лікар у місті й усього 1 - у селі, 32 особи середнього медперсоналу, із них 20 у місті й 12 - у сільській місцевості. Після звільнення ситуація змінилась. Діяли лише 2 лікарні на 120 ліжок, 1 амбулаторія та санітарно-епідеміологічна станція в Сарнах, які обслуговували 6 лікарів, 1 лікар-стоматолог, 19 працівників середнього медперсоналу. Сільське населення взагалі не отримувало медичного обслуговування.

Місто Сарни, як до війни, так і після, мало поштово-телеграфну станцію. Комунальне господарство також було повністю спустошеним. Водопровід, каналізація, пральні не працювали. В місті діяла 1 лазня, яка вміщала всього 25 людей.

На нарадах керівників району обговорювали питання всебічної допомоги фронту, здачі хлібопоставок, допомоги родинам військовослужбовців. Сільгоспоставки державі були ключовими в роботі влади. Попри важкі умови, в яких доводилося жити мешканцям Сарненщини, які пережили окупацію, частину своїх запасів вони віддавали у фонд Червоної армії.

У 1962 році до складу тодішнього Сарненського району приєднали населені пункти Клесівського та Степанського районів, які під час війни також зазнали величезних втрат.

Галина НОВАК,
головний спеціаліст Держархіву
Рівненської області.